

A KIVEZETŐ ÚT

ÍRTA

Dr. ARÁNYI ISTVÁN

ÜGYVÉD, NY. PÉNZÜGYI MINISZTERI TITKÁR

BUDAPEST, 1931

G E R G E E Y R. K Ö N Y V K E R E S K E D É S E
Dorottya-utca 2.

Az ország immár az összeomlással fenyegető gazdasági helyzetének megjavítására és a katasztrófával fenyegető válság megoldására az egyedüli lehetőség a bajok gyökeres felismerése és a bajok megszüntetésére irányuló módszerek és eszközök helyes megítélése és megállapítása. Ha fel akarjuk ismerni a válságos helyzet okait és meg tudjuk állapítani az orvoslás módszereit és eszközeit és meg tudjuk találni azokat a módszereket is, amelyek ezek alkalmazását lehetővé teszik, talán lehetővé válik a legrosszabb következmények elhárítása.

Nem vitás, hogy az ország súlyos gazdasági helyzetét a *mezőgazdaság válsága* idézi elő. Az államháztartás bajai és a *hitel-élet megrendülése* járulékos természetűek, ámbár kétségtelen, hogy az utóbbi körülmények előidézésében az utolsó öt esztendő helytelen pénzügyi politikája, a túladóztatás, a hibás investíciók és a hitel-élet helytelen irányban való terelése, hosszú lejáratú kölcsönök felvételének akadályozása stb. is hozzájárultak.

A mezőgazdaság válságos helyzetét a mezőgazdasági termékek árában bekövetkezett katasztrófális zuhanás idézte elő. E katasztrófális zuhanás világjelenség és annak súlyos következményei fokozottabb mértékben jelentkeznek hazánk területén, miután mi mezőgazdasági export-terület vagyunk.

A mezőgazdasági válság megoldása és a mezőgazdasági termények árának emelése és egy bizonyos árnívó biztosítása érdekében az előző kormányzat is számos kísérletet tett. Ezek a kísérletek céljukat nem érték el. De nem is érhatték el, mert a mezőgazdasági válság természetének félreismerésén alapultak, — sőt azt lehet mondani, az egész európai agrár társadalom még ma is félreismeri az európai agrár-válság természetét. Az európai agrár-válság nem értékesítési válság, mintahogy ezt beállítani szokták. A nagyobb gazdasági területek létesítése, a vámhatárok kitolása csak enyhítéséül és nem megoldásául szolgál. Az európai agrár-válság és benne hazánk mezőgazdasági

termelésének válsága egy rettenetes termelési krízis, oly rettenetes termelési krízis, amely a világtörténelemben talán példátlan erővel és mélyrehatósággal rázza meg a termelés alapjait és rendíti meg a társadalmat.

Amikor a múlt század elején az iparban az akkor már erősen industrializált Angolországban a gép alkalmazása megkezdődött és a mechanizálás rohamosan tért hódított, a manuális és legfeljebb állati munkaerő felhasználásával dolgozó kisipar szörnyű válságba került, az egzisztenciák tízezrei pusztultak el és egy virágzó kézműves osztály rohamosan proletarizálódott. Ezek a válságos állapotok vezettek az angliai munkásmozgalmakra, lettek kiinduló pontjává az angol szabadkereskedelmi politikának és képezték kialakulási alapját az egész világ szociális mozgalmainak.

Ennél a most említett válságnál sem értékesítési, hanem termelési válságról volt szó, amelyet a termelési technikában bekövetkezett forradalom, az emberi és állati munka helyébe lépő gép idézett elő, és amely a gép teljes győzelmével, az előbb kisipari módra szervezett üzemek széthullásával, az illető iparágakban dolgozó kézműves osztály proletarizálásával, — kispolgárból gyári munkássá történt átalakulásával végződött.

Ez az angol ipari termelési válság viszonylagos arányaiban is kis jelentőségű a mai mezőgazdasági válsággal szemben. Az ipar mechanizálódása iparáganként és szukcesszíve következett be. Az ipar mechanizálódását csak egyes országok érezték meg, amelyeknek már e folyamat megindulásakor igen tetemes és kivitelre dolgozó kézműiparuk volt. Az ipar tekintetében sem volt ez a válság általános, mert az ipari munkák egy jórésze természetüktől fogva a kisüzemhez kötött és ehhez képest az ipari válság a mechanizálódó és nagyüzemi forma mellett előnyösebben termelő iparágakra önmagától korlátozódott. Ezek az iparágak még Angliában is aránylag szűk rétegét foglalkoztatták a lakosságnak. A mezőgazdaság hasonló okokból előálló európai válsága azonban, hogy úgy mondjuk, *a legszélesebb kiterjedésű iparágat rendíti meg.* A legnagyobb mértékben industrializált országokban is a mezőgazdaság a lakosság legalább harmadát foglalkoztatja, így Angliában, Németországban, Ausztriában stb. Európa többi területein ellenben az agrár lakosság 50-80%-a az egész lakosságnak. Elképzelhető, hogy

ily körülmények között mit jelent gazdasági és társadalmi szempontból ennek a termelési ágaknak a megrendülése. Elképzelhető, hogy milyen mértékű katasztrófát jelent, ha a lakosság ily széles rétegei, a lakosság fele vagy túlnyomó többsége veszt el gazdasági egzisztenciájának biztos alapjait.

Kétségtelen, hogy az agrár import területek a mezőgazdaság válságát és annak következményeit sikeresebben enyhíthetik, de felsejlik azt képzelni, hogy a vámvédelem és ezzel a nemzeti jövedelem eloszlásának mesterséges irányítása egymagában a termelési válság megszüntetésére vezethet. *A magas élelmiszerárakkal dolgozó és így magas bérnívó mellett kitartó ipari export államok a világ-versenyben versenyképtelenné válnak*, mert termelési költségeik magasságánál fogva az alacsonyabb élelmiszerárakkal bíró és alacsonyabb munkabér-nívót fenntartó egyéb területek termelési költségeivel versenyezni képtelenek. Ez a körülmény szükségképpen jelentkezik ez ipari államokban nagyfokú munkanélküliségben, *az ipari termelés elvándorlásában*, új területek industrializálásában és régi iparok elsoványodásában. Oly országokban, amelyek a nyers terményekre szabad kereskedelmet folytatnak, mint ma egyedül Anglia, a többi országoknak a most vázolt folyamattal kapcsolatban szükségképpen előálló ipari vámvédelmi politikája, elzárkózása, a munkabérek mesterséges fenntartására irányuló hatalmi szervezettek, munkás szakszervezetek bérpolitikája, az ipari kartellek árpolitikája és az agrárválságba jutott agrár országok fogyasztói képességének nagy mértékű csökkenése hat azonos irányban.

A mezőgazdaság termelési válsága tehát megrendíti az ipari államok gazdasági struktúráját is és a válság az egész világra elharapódzott.

A mezőgazdaság válságának természetét rögtön megállapíthatjuk akkor, ha a legnagyobb mértékben mechanizált kanadai termelés adatait az európai, de akár az Egyesült Államok adataival is összevetjük. *Egy kanadai munkás termelési hatékonysága, vagyis az egy kanadai munkásra eső produktum mennyisége a magyarországinak 5-6-szorosa* és a rendkívül intenzíven gazdálkodó németországinak is 4-szerese. Az Egyesült Államok adataival szemben is a kanadai termelés hatékonysága legalább 2 és félszeres. Ennek a magyarázatát nem lehet sem a szűz földben, sem a trágyamentes termelésben megta-

lálni. Ennek a magyarázatát egyedül és kizárólag a termelés mechanizálása adja meg. A mezőgazdasági termelés elsősorban? Kanadában és még inkább az Egyesült Államokban gépiesedést és a gépek és mechanikus hajtóerők óriási mértékű alkalmazása lehetővé tette és lehetővé teszi, rendkívül nagy kiterjedésű területen területek kultúra alá fogását, hihetetlen gyorsasággal. Kanada vetésterülete több, mint egy évtizeden át immár évenként 5-600.000 hektárral tágul, a mezőgazdasági munkások lényeges szaporodása nélkül. Az csak magától értetődő, hogy ennek a tempónak egy túlprodukciónak kellett vezetnie más vonatkozásban is, különösen amikor a világ kenyérfogyasztása az élelmezési szokások átalakulásával csökkenő tendenciát mutat. Az ipar mind kifejtettebb automatizálódása, az ember által végzett súlyos fizikai munka mennyiségét egyre csökkenti és ez a táplálkozási rend megfelelő átalakulásában is kifejezést nyer.

A kanadai gabonatermelés mechanizálódása a világháború egyik következménye. A rendes ellátójuktól, főleg Oroszországtól elzárt hadviselő nyugati ipari államok, amelyeknek mezőgazdasági termelése a lakosság dolgozó rétegének megfogyatkozásával és a termelés háborús dezorganizációjával nagy mértékben csökkent, fogyasztása pedig a háború folytán inkább emelkedő tendenciát mutatott, hiányaik fedezésére új források után kellett nézzenek és ez vezetett a kanadai termelés hírtelen és nagyméretű felfokozására, aminek egyetlen módszere és eszköze a kanadai gyér lakosság mellett a mechanikus termelés minél szélesebb kiterjesztése volt.

A háború utáni esztendőket közvetlenül ennek következményeit nem tették nyilvánvalóvá. Ennek oka abban van, hogy az európai mezőgazdaság retablirozása hosszú éveket tett szükségessé. A háború utáni termés-eredmények sokáig alatta maradtak a békebelieknek az európai országokban. Az európai lakosság ellátása szempontjából Oroszország belső zavarai következtében kiesett az exportálók közül. Jugoszlávia és Románia úgynevezett földreformjai a termelés lényeges megcsökkenésére vezettek és ennél fogva eleinte egyáltalában nem és hosszabb időn keresztül pedig csak kisebb mértékben jelentkeztek árufeleslegeikkel a piacon.

Ez az állapot a tengerentúli termelés háborúban megkezdő-

dött mechanizálási folyamatát rendkívüli mértékben megerősítette. A piac gabona-telítettsége azonban már évekkal ezelőtt jelentkezett. Az áresés elhárítására alakult, különösen kanadai értékesítési szervezetek, ú. n. poolok, a kérdést elsősorban a piac szabályozásával kísérelték meg megoldani. Az effektív kínálatot korlátozták, a feleslegeket tárolták és így tartották az árakat. Ennek a rendszabálynak a következménye az irreális magas árak fennmaradása volt, ami a vetés-áreal szakadatlan emelkedésében nyert továbbra is kifejezést. Végre ez az értékesítési politika túlfeszítette a húrt, a látható eladhatatlanul betárolt készletek nyomása beszakította az ártartás épületét és az egész mesterséges kártyavár összeomlott. Az indokolatlanul magas árszint, amely a békebeli gabonaárak 200%-át is elérte és meghaladta, lezuhant és a gabonaárak sosem látott tempójú, rohamos letörése következett be.

Ez az árrombolás csak kezdete volt a válságnak. Tudnunk kell, hogy a kanadai termelés rentabilitásának margeja messze alatta áll az európai, különösen közép-európai és nyugat-európai rentabilitás határvonalának. A gépi termelés rentabilitási határa már önmagában véve is sokkal alacsonyabb, mint a manuális és állati erővel történő termelés rentabilitási határa. Ez eléggé kifejezésre jut az egy munkáskéz termelési hatékonyságának a mechanikus termelés melletti indexében a manuális és állati munkaerővel dolgozó termelés indexére vonatkoztatva. De ezenfelül még Kanadában, de még az Egyesült Államok mezőgazdasági területeinek nagy részén is a viszonylag gyér lakosságnál fogva, a mezőgazdasági termelés csak ület, a sűrű lakosságú Európában az az életet jelenti. A tengerentúli mechanikus termelés az alacsony árak mellett elsősorban a termelés további racionalizálásával, üzemek összerakásával, a termelési mechanizmus tökéletesítésével, a gépek még fokozottabb mértékű igénybevitelével és tökéletesítésével kíséri meg a rentabilitás fenntartását. Mindez az egy munkáskéz hatékonyságának az emelésével jár, de a gyér lakosság mellett nem vezet mezőgazdasági munkanélküliséghez, hanem a versenyt még inkább kiélesíti. És ha az árszint olyan mélyre esett, hogy a farmerek számításukat már semmiképpen sem tudják megtalálni és a birtokos existenciák tízezrei mennek tönkre, felszerelésük dobra kerül, az új vállalkozók árverésen a gép-

felszereléseket jóformán ingyért szerzik meg és az így megszerzett termelési tőke továbbra is a termelés szolgálatában marad, — a mezőgazdasági vállalkozók személyében változás következhetik be, az agrár kölcsönök elértéktelenednek, a farmbankok megbuknak, — de a föld tehermentesül, az üzemek leírt értékű géptökével dolgoznak tovább és a termelési költségekből egy további faktor eliminálódik, a gépi felszerelés ki nem fizetett amortizációjának értéke.

Ily körülmények között a tengerentúli agrárválság nem vezet a termelési áreál csökkentéséhez és legfeljebb a további kiterjesztés akad meg egy időre. A termelési költségek és értékesítési lehetőségek nem a termelés csökkentésében, hanem a termelési költségek csökkenésében nyernek kifejezést.

Ennek a most folyamatban levő nagy, tengerentúlra is elható válságnak a kellős közepén ütött be az orosz verseny, amelyet *dumping* névvel szoktak a gazdasági publicisztikában ma megjelölni. Ez az orosz verseny abból a törekvésből származott, hogy Oroszország, illetve az orosz szovjet hatalmasai magukat az ú. n. kapitalisztikus rendszer mellett termelő világtól függetleníteni törekedtek. Felismerték a mechanikus termelési rendszer gyors megvalósításának lehetőségét és azoknak az eredményeknek a lehetőségét, amelyek ily mechanikus rendszer alkalmazásba vételével elérhetők. Korlátlan hatalmuk az egyénnel és az egyéni érdekekkel mit sem törődő politikai irányuk a mechanikus termelési rendszer hihetetlen gyors megvalósítását tette számukra lehetővé. Természetes, hogy ez egyelőre és elsősorban csak külföldi gépek beszerzésével és külföldi vezetők alkalmazásával volt lehetséges. Innen az orosz kiárusítás. Minden lehető termény bármely áron való exportálása, tekintet nélkül a lakosság szükségleteire, életigényeire és az okozott szenvedésekre. A végső nyomorúság határáig lenyomott belfogyasztás, a munkabéreknek oly mértékű leszállítását jelenti, különösen az orosz mezőgazdasági termelés körében, amely az európai normális munkabéreknek is csak egy hányadát képviselheti, és a kanadai magas munkabérekkel szemben pedig igazán elenyésző tényezőként jelentkezik. Az orosz termelés gépekkel és rabszolga munkával termel. A gépeket a rabszolga munkán elért nyereségből szerzi be. Az orosz mezőgazdaság mechanizálása néhány esztendő alatt lehetővé tette az orosz mező-

gazdasági produkció retablírozását, — sőt sok vonatkozásban a háború előtti produkció túlhaladását is. Az orosz rabszolga munka ezenfelül versenyképességet biztosít számára még a tengerentúli ugyancsak mechanikusan dolgozó, de magas munkabéreket fizető országokkal szemben is. Az orosz verseny megjelenése a Kanada által diktált 15 pengőről 5-7 pengőre verte le a búza árát az európai többi búzatermő országokban. Ez az európai szemtermelés tragédiájának a története.

És ha most keressük, vajjon a világ két legjelentékenyebb szemtermelőexport területének mechanizálásával szemben csupán az értékesítés válságáról van-e szó, vagy magával a termelés válságával van-e dolgunk, — a felelet nem lehet kétséges. *A mechanikus hajtóerő és mechanikus gépi termelés betört a mezőgazdaság patriarchális gazdálkodási területére és győzelmesen robog azon végig.* Nincsen oly emberi erő, és nincsen oly széleskörű vámvédelem, boletta, vagy behozatali tilalom, amely ezt a megindult átalakítási processzust megállítani eredményesen képes volna, vagy képes lehetne. Az ember nem tud versenyt futni a gyorsvonattal és azt sem szabad elfelejteni, hogy Oroszországnak is viszonylag gyér lakossága és szinte végtelen nagyságú kultúra alá vonható tőretlen területei vannak.

Tisztában kell lennünk ezek alapján azzal, hogy nemcsak *állandóan igen alacsony gabonaárakkal kell számolnunk*, hanem azzal is, hogy még viszonylag magasabb gabonaárak esetén sem lehet a manuális és állati munkaerővel dolgozó szemtermelésnek a mechanikus rendszerre áttért termelési területek versenyét sikeresen megállania. Tisztában kell lennünk e szerint azzal, hogy a vámterületek még olyan széleskörű kiterjesztése és a preferenciális rendszernek még oly nagymértékű alkalmazása sem fogja a középeurópai agrár export országok mezőgazdasági termelését a válságos helyzetből megmenteni és a nyugati országok, különösen az ipari export államok elzárkózó agrár politikája hosszasan nem lesz fenntartható, annál az oknál fogva, amelyre már fentebb rámutattam és amely abban van, hogy a mesterségesen megdrágított életszínvonal ezeket ipari exportjuk tekintetében teszi versenyképtelenné.

Nem szabad tehát a gabonaárak alacsony szintjét, mint efemer jelenséget kezelni, hanem számolnunk kell ezzel a tényvel, mint a világ jelenlegi termelési állapotának és a mező-

gazdaságban megindult technikai revolúciónak szükségszerű és, állandó következményével.

Ami speciálisan Magyarország helyzetét illeti, az alacsony gabonaárak mellett, nem beszélve a folyó esztendő rossz terméséről, a helyzetet még más körülmények is súlyosbítják. Amíg a búza — a bolettát nem számítva — 1928-ról 1931-re 30 pengőről 6-7 pengőre és a rozs is közel ilymódon esett, vagyis elvesztették értéküknek 80%-át, addig az ipari árindex 1913-ra vonatkoztatva 141-ről 119-re, tehát 22 ponttal, mintegy 15 százalékkal esett jórészt s nem is igen eshetett mélyebbre, hacsak a világindeks is nem esik, A mezőgazdaság tehát ipari szükségleteit ma mintegy négyszer annyi búzával fizeti meg, mint 1928-ban.

A fuvar költségek, a vasúti és belhajózási fuvarételek változatlansága folytán ugyancsak súlyosan nehezednek a mezőgazdasági produkciókra. Az átlagosan 2 pengőt kitevő q-kéntr fuvar költség búza értékben ma négyszeresnek tekinthető.

A *közterhek* 1928-ra viszonyítva komoly csökkenést alig mutatnak és minthogy a közterhek pénzértékben vannak megszabva, ehhez képest *búzában kifejezve négyszeres súllyal esnek latba*. Hogy e mellett a mezőgazdaság egyedül a közterhek alatt össze nem roppant, az annak köszönhető, mert a bolettát használta fel adófizetésre és ezáltal tulajdonképen adója a többi termelő rétegekre hárittatott át. A boletta azonban a mezőgazdaság valóságos rentabilitását nem emelte, hanem csupán a rajta nyugvó közterhek egy részét biztosította az államkincstár számára.

A tojás index viszonylagos magas nívója és a hús index, illetve élő állat index 1913-ra vonatkoztatott mintegy 80%-os és meglehetősen állandó színvonala az egyetlen vigasztaló momentum, a mezőgazdaság állapotában.

Hogy azonban a mezőgazdaság valóságos helyzete ezekkel a kedvező momentumokkal távolról sem rózsás, és hogy ezeknek dacára is ma a katasztrófa szélén vagyunk, azt az egész: mezőgazdasági termelés nettó értékének, a lakosság létszámával való összehasonlítása igazolja. A mezőgazdasági termelés nettó értékénél azt a nemzeti jövedelem szabályai szerint kell számba vennünk, vagyis sem a munkabérek, sem a kamat

terheket nem szabad levonásba hoznunk, hanem csupán az emberi munkán kívül a gazdálkodásra fordított áldozatok értékét. Ilyként számítva, az 1930-as évben az egész növényi és állat termelés értékét mintegy *1070 millió pengőre* tehetjük, az *1928-as évi 2144 millió pengővel szemben*. Az 1931. év rossz termése az árindexnek tavalyról idénre mintegy 80%-os további esése újabb 200—250 millió pengő értékcsökkenést jelent, vagyis nem járunk messze a valóságtól, ha *a hazai növény és állat termelés folyó évi egész értékét, mintegy 800 millió pengőre tesszük*. Ha most már az 1930-as évi meglehetősen pontos számításokon alapuló adatot összevetjük a mezőgazdasági lakosság 4 és félmillió főszámával, az egy főre eső jövedelmet 1930-ra 238 pengőben, a folyó évre pedig immár csak *180 pengőben határozhatjuk meg*. Egy főre naponta tehát 1930-ban átlagosan 65.2 fillér, *a folyó évben azonban már csak alig 50 fillér esik*. Ezek azonban csak bruttó számok, amelyek a közterhek figyelmen kívül hagyásával és a földre nehezedő magántérnek adóssági kamatainak és esedékes törlesztési részleteinek figyelembe vétele nélkül számítottak ki. Ha tehát az 1931. évre vonatkozással a közterhek eloszlását a föld jövedelemnek az egész nemzeti jövedelemhez viszonyított arányában tételezzük fel, és a folyó évre eső állami törvényhatósági, községi és egyházi összes adóterheket az időközben foganatba vett és foganatba vétel alatt álló adóemelési rendszabályokat is számításba véve, mintegy 850 millió pengőben gondoljuk meghatározhatni, akkor a földbirtokra eső terhet kb. 220 millió pengőre tehetjük. Meg kell jegyeznünk, hogy ez a számítás túlságosan kedvező és a valóságban a mezőgazdasági lakosság nyilván nagyobb terhet visel, mert a közterhek megoszlásának nem egyedüli alapja a teherviselő képesség, vagyis a jövedelem, hanem számba jön a jövedelem deklarált és kevésbé deklarált volta és ezenfelül számba jön a fogyasztási adók révén a főszám is. Mindkét tényező a mezőgazdaság terhére eltolódást kell, hogy eredményezzen. De ha ezt az eltolódást figyelmen kívül is hagyjuk, a közterhek levonásával a föld jövedelme már csak mintegy 580 millió pengőt tesz ki az 1931. évben. Ha pedig a Konkoly Thege Gyula a Magyar Statisztikai Szemlének 1930. évi 12. számában közölt adatok alapján a mezőgazdaság mintegy 121 és félmillió adóssági kamatterhet is figyelembe vesszük, akkor a mező-

gazdaság nettó jövedelme 460 millió pengő körül rezultálódik. Ha ezt az utóbbi összeget vonatkoztatjuk a mezőgazdasági lakosság főszámára, az egy főre eső tiszta jövedelmet évi 120 pengőben, tehát napi mintegy 30 fillérben állapíthatjuk meg.

A valóság ennél valamivel kedvezőbb, a földbirtok egy részére nézve, mert az ugyancsak a Konkoly-féle adatok szerint Csonka-Magyarország közel 15 millió hold kultúrterületéből csupán 5,877.000 hold van jelzálogilag megterhelve. Amennyivel azonban a tehermentes földbirtok helyzete viszonylagosan jobb, annyival súlyosbodik a megterhelt föld helyzete. Ha most a nagy számok törvényét figyelembe véve feltételezzük, hogy a megterhelt földbirtokra viszonylagosan ugyanolyan arányban esik az eltartandó lakosság, mint a tehermentes földbirtokra és ha a megterhelt földbirtok és a tehermentes földbirtok jövedelmességét is egyenlőnek feltételezzük, akkor a megterhelt földbirtokra eső bruttó nemzeti jövedelmet, mintegy 314 millió pengőre tehetjük. Ha az ezen területre eső közterheket 86.25 millióban határozzuk meg arányosítás által, és egyszersmind számításba vesszük, hogy a földet terhelő adósságok kamatterhe egyedül a megterhelt földet terheli, akkor kiderül, hogy a megterhelt föld köz és magánterhe 207.2 millió pengőt tesz ki, jövedelme tehát ezek leszámításával 105.9 millió, amely jövedelemből 1,964.000 viszonylagos számú lakoságnak kell megélnie, *az egy főre eső évi jövedelem a megterhelt földbirtokon 53.90 P-t tenne ki, ami 14.6 fillér napi főszám szerinti jövedelemnek felel meg. A tehermentes földbirtokra vonatkozólag pedig a közterhek levonásával 352.25 millió évi jövedelem esvén, és mintegy 2 és fél millió eltartandó lakosság, a főszám szerinti jövedelem 148 pengőt tesz ki, ami napi 40 fillérnek felel meg.*

E számok figyelembevételénél, illetve felhasználásánál tudnunk kell azt, hogy a jószágárakat azokra viszonyítva, a piaci árakban kifejezésre jutó fogyasztási és forgalmi adóterhek levonásával kell összehasonlítás tárgyává tenni. De ha ezt figyelembe is vesszük, sőt azt is számításba tesszük, hogy a mezőgazdasági lakosság élelmezését legnagyobb részt naturáliákban közvetlenül a föld termékeiben szerzi meg, és ennél fogva a mezőgazdasági termékekben bekövetkezett áresés élelmezésének is megfelelő pénzbeli érték redukciójára vezet, akkor is egészen két-

ségtelen, hogy a nem egészen 15 filléres napi főszám szerinti jövedelem, amely a megterhelt birtoknál mutatkozik, a legszerényebb megélhetéshez sem elegendő és a megterhelt földbirtok teljes inzulvenciájára és passzivitására mutat. E mellett nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy a megterhelt földbirtokot csak mintegy 332 millió pengő hosszú lejáratú és mintegy 850 millió pengő nem amortizációs és áruhitel terheli. A tőketörlesztés ilyen körülmények között teljesen kizártnak mutatkozik, a megterhelt birtok gazdálkodása feltétlenül veszteséges, az idegen munkaerővel dolgozó birtoknál ez feltétlenül a termelés extenziválására, munkások elbocsátására, mezőgazdasági munkanélküliség előállítására vezet és még e mellett sem biztosítja, nemhogy a rövid lejáratú hitelek, tőketörlesztését, hanem még a kamat szolgáltatást sem.

Ha pedig a tehermentes földbirtok helyzetét vesszük tekintetbe, itt sem lehet egyébről szó, mint a közterhek keserves kiizzadásáról és a pusztá élet fenntartásáról, de már sem ruházódásra, sem tatarozásra, sem a mezőgazdasági felszerelés felújítására fedezet nincs, az igényesebb közép és nagybirtok, illetve közép és nagybirtokos osztály igényeinek messzemenő redukciója mellett is eladósodik és életfenntartásának fedezése céljából fogyasztási adósságokba kénytelen merülni.

Ha a mezőgazdaság most ismertetett válságos állapotának az általános országos gazdasági helyzetre való reperkusszióit óhajtjuk vizsgálat tárgyává tenni, elsősorban is arra a körülményre kell rámutatnunk, hogy az ország mintegy 2 milliárd pengőt kitevő betétállományából mintegy 800 millió pengő van a mezőgazdaságnál rövidlejáratú hitelekben kihelyezve. Ennek a 800 millió pengőnek a kamatszolgáltatása veszélyeztetve van, tőke visszafizetési lehetőség pedig jelenleg fenn nem áll, ez teljesen befagyott hitel. De rá kell mutatnunk arra a körülményre is, hogy a mezőgazdaság fogyasztóképességének ily mérhetetlen lecsökkenése hovatovább az iparra és kereskedelemre is vissza kell hasson, mert habár eddig ez főképen az import csökkenésében jutott kifejezésre, az idej esztendőben már oly mértékűt öltött, hogy az ipari termelésben is mellőzhetetlenül jelentkeznie kell. A nemzetgazdaság mind általánosabbá váló, a hitelszervezeteket is megrendítő és immár az ipar szilárdabb építményeit is alámosni fenyegető válságának hullámai

fokozott mértékben éreztetik hatásukat az államháztartásban is.

Az államgazdasági válság három irányban jelentkezik, — az egyik irány a költségvetési deficit előállása az állami közgazgatási kezelésben, — a másik a deficit üzemgazdálkodás bekövetkezése, — a harmadik az előző kormány által kontrahált költségvetésen kívüli investíciós adósságok által előidézett hiány, amely Teleszky János ismertetése szerint 420-460 millió pengőt tesz ki.

A közigazgatási kezelés hiányát a helytelen előirányzat idézte elő. Habár már a múlt esztendőben észrevehető volt, hogy a jószágárakban bekövetkezett nagy áreltolódások változatlan mennyiségi termelés mellett is közvetlenül befolyásolják az állami bevételek összegét, ennek folytán a költségvetésen úgynevezett takarékosági rendszabályokat volt kénytelen a kormány fogamatba venni és már az 1929/30-as év is valóságban — habár tartalékokból fedezett hiánnyal zárult, — az állami előirányzat mégis csupán a tapasztalati év adatai alapján állított össze és a nemzeti jövedelem pénzértékében az általános áresések következtében beállott változások az ú. n. flexibilis adóknál való közvetlen jelentkezése, — a csökkent kereseteknek a rigid adókra is kiható következménye nem vétetett számításba és így a bevételi előirányzat irreális volt, — a költségvetés irreálisan mutatott kiegyensúlyozott képet. A közigazgatási kezelésben mutatkozó deficit elhárítása a kiadások nagymérvű apasztását teszi szükségessé és a bevételek fokozása is megkíséreltetett. Habár nézetem szerint az új kormány adóemelési törekvései nem az egész vonalon fognak a várt eredménnyel jární, így különösen a fogyasztási és fogyasztási jellegű adók emelése nem bíztat a praeliminált összegek tényleges beszedhetésével, — amennyire azt megítélni képes vagyok, egy meglehetősen biztonsági koeficienssel szabattak meg, úgy, hogy a közigazgatási kezelés egyensúlyba hozása remélhető.

A deficit üzemgazdálkodás megszüntetése számtani feladatként fogandó fel. Ami különösen a vasutat illeti, a tarifa emelése lehetetlen eszköz és csak a forgalom megszűkülésére vezethet. A tört tarifák megszüntetése helyes rendszabály, de annál helytelenebb a helyi érdekű vasutak állami számlára való átvétele, mert ez a vasúttípus az automobilizmus feltartóztatna-

atlan fejlődésével sorvadásra, — az abban investált tőke pedig menthetetlen deprecialódásra van ítélve. Az az előbbi megjegyzésem, hogy az üzemgazdasági egyensúly fenntartása számtani feladatként fogandó fel, olyként értelmezendő, hogy az üzemek szolgáltatásainak árai elvileg is az általános árindex alakulása arányában leszállítandók, — hogy ezáltal a mennyiségi teljesítmény változatlan aránya fenntartassék. A fuvar költségek viszonylagos terhének megsúlyosbodása ugyanis feltétlenül jelentkezik a mennyiségi teljesítmény csökkenésében. A vasútnál különösképp számításba kell venni a mezőgazdasági és egyéb nyerstermények forgalmának mennyiségét, nemkülönben az iparcikkek mennyiségi adatait. Ezeket kombinálni kell azok árindexének változásával, az így kiadódó mérlegelt átlagokból kell kiindulni a tarifa újabb megállapításánál. Az így kiadódó irány-indexszel szemben ugyanis figyelembe veendő az a másik index, amely az *üzemi dologi kiadások* alakulásában az árváltozások következtében előáll. Ha a tarifa megállapításnál számbaveendő bevételi *irányindex* a dologi kiadások irányindexétől «ltér, — a különbség a tarifának a bevételi irányindexig való arányos felemelésével tüntetendő el, olyként, hogy a különbség az egyes egyenlőtlenül változott áru szállítványok között az árváltozás arányában osztható fel. Az így elkészített tarifa alapján előírányzott bevételekből le kell vonni az üzemi kiadásokat, és fenntartási költségeket, — a *különbség fordítandó a személyi kiadások fedezésére*. Teljesen hibás a közigazgatási személyi terheket és fizetési skálákat az üzemiekkel aequiparálni. Az üzemnek el kell tartania magát, az egy üzlet és így több munkabér, nyugdíj, fizetés stb. nem fizethető, mint amennyi az üzem jövedelméből kikerül. Hogy ez a mi vasutainknál inkább a nyugdíjak fokozottabb leszállításában kell, kifejezést nyerjen, mintsem az aktív alkalmazottak fizetésredukciójában, hogy esetleg a folyó nyugdíjteher csökkentése részben valamilyen pénzügyi (biztosítási) tranzakcióval is megoldható, — az más kérdés. Ebből az irányelvből azonban következik, hogy a redukció mértékét nem az üzemi személyzet óhajtott, vagy bármennyire indokolt életnívó védelme, hanem egyedül és kizárólag a vasútnak a nemzetgazdaság teherviselő képességéhez hozzásimuló tarifák alapján kiszámított bruttó bevételei és üzemi dologi kiadásai és fenntartási költségei között mutatkozó különbséget

szabja meg, mint maximális határ, minden álszociális szempont mellőzésével. A „szociális szempontok” érvényesítése ugyanis a többi nem fix jövedelmű rétegek, a termelő osztályok fokozott megnyomorításával érhető el csupán, és végeredményben csak a deficit állandósítására vezet, mert a reakció törvénye szerint a forgalom mennyiségi csökkenésében és ezzel a bevételeknek a vártnál kedvezőtlenebb alakulásában jut kifejezésre.

Az erre vonatkozó adatok gyér nyilvánosságra hozatalából nem látható, vajjon ezek az elvek kellő mértékben érvényesültek-e az állami üzemgazdálkodás pénzügyi reorganizációjánál a 33-as bizottságban. Az a körülmény azonban, hogy az üzemi alkalmazottak a közigazgatásiakkal egyenlő mértékben vétettek a fizetésredukcióknál igénybe, — az ellenkezőre vall. Ennek káros és súlyos következményei kétségtelenül jelentkezni fognak, különösen a vasútnál, az üzemi deficit állandósulásában a forgalom csökkenése következtében (saját és magánautófuvarozás!), de nemzetgazdasági vonatkozásban is, amely a fuvardíjjal túlterhelt áruk piacának sugarát megsűkíti, és ily termények nem gazdaságos felhasználására (gyümölcs, szőlő állati feletetése), vagy egyszerűen megsemmisítésére vezet.

Az üzemi deficit fenyegető állandósulása ezenfelül az államháztartás egyébként helyreálló egyensúlyát is fenyegeti. Annak eliminálása azonban pusztán technikai feladat. Veszteségből nem lehet tantiémet fizetni és több fizetés és bér ki nem fizethető, mint amennyi a bevételekből a dologi szükségletek fedezésén felül megmarad. A bevételek pedig nem szabhatók magasabbra, mint amekkora az általános áralakulás által posztulált tarifa mellett elérhető. Hogy a tranzító forgalom esetleges aránytalan megolcsóbbodása ne jelentkezzen a külföld felé részben ingyenes szolgáltatásként, — magasabb alaptarifa mellett a helyivé minősített rövidebb forgalom, pl. 150 km-nél rövidebb forgalomban adandó refaktiák rendszeresítésével érhető el. A nemzetközi relációt figyelembe vevő alaptarifa sem tehető azonban magasabbra, mint amely szinten még, a konkorrúnsként számba jöhető vonalakkal szemben előnyt ne biztosítana és így a forgalmat hazai vonalainkról elterelné. Export refaktiák netáni szükségessége árunemenként bírálendő el,

A közigazgatási kezelés és üzemgazdaság deficitmentesítése esetén is megmarad, mint pendens probléma az előző kor-

mányok által kontrahált költségvetésen kívüli investíciós adósság, valamint az állam külföldi rövid lejáratú hitelei, az ú. n. Rotschild kölcsön, és a legutolsó 5 millió fontos pénztári jegy kölcsön. Az egyéb közhatalmi szervezetek gazdálkodása, az államéhoz hasonló képet mutat és hasonló módokon számlálható.

A hitelválságnak a mezőgazdaság praktikus inszolvenciája által előállott és már fentebb említett problémáján felül, további problémáját képezi a rövid lejáratú és mintegy 600 millió pengőt kitevő külföldi hitelek visszavonása, illetve felmondása által előállott probléma, A nemzetgazdaság jelen állapota mellett külföldre történő ily mérvű visszafizetés, a fizetési mérleg passzívájának fedezésén felül, — lehetetlen feladat, — mert az, áru-exporttal nem egyenlíthető ki, — arany exportra nincs bázis, — tőkeértékeink elidegenítésével viszont meg nem oldható, mert nincs rájuk felvevő piac,

A hitelválság pedig veszélyezteti pénzrendszerünk stabilitását, vidéki, sőt részben fővárosi pénzületeink jórésze az immobilitás és ezzel a látens inszolvencia állapotában van a mezőgazdaság inszolvenciája révén; fontos iparvállalataink jelentékeny részét az állam nem fedezi, költségvetésen kívül kontrahált adósságai nyomják és teszik jövőjüket bizonytalanná, — a külföldi rövid lejáratú hitelek, Damokles kardjaként lebegnek pénzrendszerünk felett, még ha az állami közigazgatási és üzemgazdálkodás deficitje drasztikus rendszabályokkal közelebbről el is tüntetjük.

Ha az ország valóságos helyzetének e sötét képét áttekintjük, világosan felismerhetjük, hogy mily mélyre hatoltak el a válság gyökerei. Az állami pénzügyek válságának eliminálása elsősorban deficitmentes állami közigazgatási kezelés és üzemgazdálkodás még nem oldja meg e kérdést, mert itt vannak a Bethlen-kormány függő belföldi és külföldi adósságai. Ezeknek konszolidálása esetén is megmarad még a rövid lejáratú külföldi magán adósságok kérdése, ha ezek is konszolidáltatnának, — a mezőgazdaság inszolvenciája, vásárlóképeségének elenyészése és fő termékének, a gabonának depreciálódása ezzel kapcsolatban az ipar belső piacának összezsugorodása, — hitel-szervezetünk ingatagsága és a kereskedelmi és főként a fizetési

mérleg még fokozódó passzivitása. A mezőgazdasági munkanélküliség fenyegető réme, az eladósodott birtokos réteg proletarizálódása, az ipari munkanélküliség fokozódása, — amely az investíciós iparokból kiindulva szükségkép elárasztandja az ipar egész területét, — mindezekkel kapcsolatban újabb állami deficit, újabb leépítés és adóemelés, újabb munkanélküliség, újabb államgazdasági és fokozottabb szociális válság, a pénzrendszer megrendülése, pénzügyi és szociális összeomlás. Ez itt egy szükségszerű folyamat az esetre, ha nem megyünk el a bajok gyökeréig. Hiába szanáljuk az államot, takarékossgal és adóemeléssel, hiába szanáljuk a hitel szervezeteket külföldi hiteleink konszolidálásával, ha a baj gyökerét, a mezőgazdasági termelés válságát meggyógyítani nem fogjuk, — az összes gazdasági és társadalmi rétegek betegségei újból ki fognak újulni és a romlás még fokozottabb, még veszedelmesebb, és még általánosabb lesz, mert a takarékossg és teheremelés a még viszonylag egészséges szervezetet is elgyengíti, — a betegeket pedig meg nem gyógyítja. Ha igaz is ugyan, hogy a mezőgazdaság leromlottsága mellett a többi rétegek fogyasztási (élet) szintjének fenntartása csupán, a nemzet egyes termelő rétegei (különösen a mezőgazdaság) vagyonát csökkentő és nem jövedelméből fedezett megterhelésével lehetséges és így veszedelmes és káros, — viszont a nem mezőgazda rétegek fogyasztásának korlátozása, — a mezőgazdaság belső piacát is, — de a többi termelési ág piacát még fokozottabb mértékben megsűkíti és a fogyasztásra produkáló iparra, valamint a kereskedelemre is sorvasztólag hat vissza. A társadalom organikus jellegű szerkezete folytán az egyik főfaktor dekomponálódása maga után kell, hogy vonja az összes többi tényezők dekomponálódását is.

Ha tehát mezőgazdasági termelésünket talpraállítani nem tudjuk, bármennyire leszállítjuk az állam és a magasabb társadalmi rétegek igényeit, bárhogy is rendbehozzuk átmenetileg az államháztartást és bármennyire segítsen a jóindulatú külföld rövid lejáratú hiteleink prolongálásával, vagy konszolidálásával, a végtromlást elkerülni nem tudjuk.

Az egyetlen módszer tehát a mezőgazdasági válság megoldása. A mezőgazdasági válság pedig világlajosság. Tudunk-e e világlajosság ellen küzdeni, vagy hullámai el fognak-e bennün-

ket is borítani és alig néhány év múlva az ezredéves kultúra helyén csupán temető lesz és a trogloditává züllött emberi fenevad tanyája? Erre a kérdésre kíséreljük meg a továbbiakban megadni a feleletet.

Vissza kell térnünk a mezőgazdasági válság fentebb felismert tényezőire.

A mezőgazdasági krízis túltermelési (értékesítési) krízis a .szemtermelésben.

A mezőgazdaság krízise termelési krízis a mezőgazdaság tengerentúli és legújabban oroszországi mechanizálódása folytán.

A mezőgazdasági krízis hitelválság, az alacsony értékesítési lehetőség és a magas hitelkamatok, az áru és pénz tételeinek divergenciája folytán.

A mezőgazdaság krízise termelési és szociális krízis, az agrár olló fokozottabb érvényesülése következtében, — belföldi vonatkozásban.

A mezőgazdaság krízise termelési krízis a rigid közterhek és fuvartételek következtében.

A mezőgazdasági krízis valuta krízis, alacsony áru export, jtnagas áru import, — az agrár olló érvényesülése folytán nemzetközi vonatkozásban.

A mezőgazdasági válság megoldását, e sokrétűség mellett, azon a ponton kell elkezdenünk, amelyen a legfenyegetettebb és amelyik a legközvetlenebbül ránthatja magával az egész termelési organizmust. *Ez az eladósodott földbirtok.*

Az államháztartási egyensúly helyreállítása mellett ez az első feladat. A magyar föld, Konkoly Thege Gyula már hivatkozott adatai szerint 1930. év májusában 332 millió pengő hosszú lejáratú kölcsönrel volt terhelve, amelynek kamatterhe 29.3 millió pengőt tett ki; a nem amortizációs kölcsönök és áru-hitelek együttes összege pedig mintegy 840 milliót. A konszolidálatlan hitelek kamattétele egymagában akkora, mint a konszolidált kölcsönök annuitása a törlesztést beleértve. A magyar földnek a rövid lejáratú kölcsönök konvertálása céljából, a várható árfolyamvesztéséget is számításba véve, *kereken egymilliárd pengő névértékű* hosszú lejáratú kölcsönre van szüksége. E kölcsön beszerzését kell a szanálási program

pénzügyi gerincévé tenni. Az eladósodott földbirtok ezzel azt összeggel visszafizethetné a 840 milliót kitevő nem amortizációs adósságát, hitelintézeteink pedig, az általuk adott pengő-kölcsönt valutában kapva vissza, ily mennyiségű effektív valuta birtokába jutnának. Ebből a valuta mennyiségből elsősorban is visszafizethetnék a mintegy 400 millió pengőt kitevő külföldi rövid lejáratú folyószámla tartozásait, a váltó-reeszkompt és áruhiteltek természetüknél fogva nem lévén veszedelmesek a pénzügyi helyzetre nézve. Ezzel a megoldással tehát a rövidlejáratú külföldi bankhiteltek kérdése is egy csapásra megoldható lenne.

Mindenesetre kétségtelen, hogy a föld függő adósságának konszolidálása a megterhelt földbirtokon sem segít egymagában, mert hiszen a mezőgazdasági termelés jelen állapota mellett a mai viszonyok között várható mintegy 9-10%-os annuitási terhet sem bírja el a föld. Viszont alacsonyabb kamattézi-
sek mellett hosszú lejáratú külföldi kölcsön belátható időn belül nem remélhető. Itt tehát nincs más mód, mint a mostani konszolidált mezőgazdasági adósság mintegy 30 milliót és az újonnan konszolidálandó mezőgazdasági adósság mintegy 90-100 millió pengőt kitevő, illetve kiteendő annuitási terhek részbeni és pedig mintegy 40% erejéig leendő átvállalása állami számla terhére. Ez évi 50-55 millió állami költségvetési megterhelést jelentene. Miként lehetséges ez, kérdezhetjük az államháztartás mai dezolált állapotában, amidőn a legsürgősebb rendes állami kiadások fedezetének előteremtése is egyre súlyosabb nehézségekkel küzd. És valóban kétségtelenül el kell ismernünk, hogy a mezőgazdaság kamat és törlesztési terheinek ily részbeni átvállalása mint különálló rendszabály keresztül nem vihető, de állítjuk, és az alatt előadandókkal bizonyítani kívánjuk, hogy mint egy egységes és organikus szanalási terv eleme igenis megvalósítható és ily kapcsolatban szükséges és mellőzhetetlen.

A mezőgazdaság árválsága a dolog természete szerint közelebről két irányban oldható meg. Az egyik az árak szintjének oly magasságra való felemelése, amely mellett a termelés rentábilis legyen, a másik a termelési költségeknek oly mértékű redukciója, amely alacsonyabb árak mellett is biztosítsa a termelés rentabilitását.

Az első módszer a kereslet és kínálat viszonyának szabályozásával érhető el. A boletta, amely ugyanezt a célt szolgálja, nem kielégítő módszer, mert az évi mintegy 6-8 millió q szem export mellett a mai 6 pengős búzaárak számításba vételével 36-64 millió pengőt kitehető évi nemzetgazdasági veszteséggel jár anélkül, hogy a mezőgazdasági termelők gyökeresen segítene. A kereslet és kínálat viszonyának megváltoztatása és a veszteséges export megszüntetése *másként, mint a szemtermelés korlátozásával el nem érhető*. A szemtermelés korlátozása mellett, ha ez kellő mértékben történik, gabona export területből önellátó területté alakulhatunk át és ennek folytán a gabonaárak vámvédelem útján a belfogyasztás részére tetszés szerinti magasságban állapíthatók meg. A szemtermelés ily arányú korlátozását jelentené a búza és rozsvetés áréáljának mintegy 1 millió kat. holddal való megszükitése, amint erre már 1929. év októberében írt cikkemben, a „Magyarság” című napilapban rámutattam és egyszersmind azt is kifejtettem, hogy a mezőgazdaság ily átszervezése nélkül a válság megoldása nem várható és a nemzetközi kereskedelmi szerződések erre alkalmas eszközül bizonyulni nem fognak. Rámutattam akkor arra a körülményre is, hogy állandóan alacsony gabonaárakkal kell számolnunk, hogy ez — sajnos — nem átmeneti jelenség, hanem a világprodukciónak helyzetének szükségszerű következménye.

A mezőgazdaság rentabilitásának másik irányú biztosítása a termelési költségek csökkentése. Ez másképen mint a szemtermelés mechanizálása útján el nem érhető. A szemtermelés mechanizálása a gépberendezések beszerzéséhez szükséges tőkének meglétét feltételezi egyrészt, másrészt a mechanizálás következményeként a mezőgazdasági termelésben elfoglalt nagymennyiségű munkáskéz munkanélkülivé tételére vezet.

A szemtermelés korlátozása esetére lakosságunk nagyobb-része volna vett gabonára szorulna és így a gabona árak túlságosan magas nívón tartása vámvédelem által az átszervezés gazdasági előnyeit veszélyeztetné. A mechanizálódás keresztülvitele pedig megoldhatatlan szociális problémát vetne fel a mezőgazdasági munkanélküliség felduzzasztására. Egymagában tehát az egyik módszer sem alkalmazható célszerűen, hanem a

két módszer egymással összekapcsolandó és ez adja a probléma, megoldását.

A szemtermelési áréál csökkentése kétféle módon érhető el. Az egyik metódus más kultúrnövények termelése, a másik metódus a mezőgazdasági termelés oly átszervezése, amely a földművelésnek állattenyésztéssel való helyettesítését eredményezné. A föld termékei nem közvetlenül növényi produktumokban, hanem húsban, tojásban, tejben, tejtermékekben, baromfi tollakban és állati bőrökben kerülnek piacra az utóbbi szisztéma mellett. Más kultúrnövények termesztése az eddigiek helyett, csak korlátozott mértékben lehetséges. Ismételtelen fel kell hívnom, a figyelmet arra a körülményre, hogy Budapesten a nyers len (kártolt és gerebenezett nyersanyag) kiló ára 1 P 50 f körül mozog. A nyers pamut ára kilónként 1 P 70 f. Ily körülmények között az ország fehéráru szükséglete megfelelő szervezés és vámpolitikai rendszabályok mellett 100 százalékban hazai nyersanyagból volna fedezhető és a pamutimport a posztógyártásnál keverésre szükséges pamut mennyiség importjára kontingentálható. Ez mintegy 70-80.000 kat. hold föld lentermelésre való felhasználását tenné lehetővé. A len és pamut rendementje (fehérített árunál is) csekély eltérést mutat. E tétel az importvaluta közel 20 millió pengős csökkenését és a fizetési mérleg; ily arányú javulását eredményezné. A lenmag termelés további jelentékeny földterületeken volna megvalósítható az esetre, ha a vízi szállítási tarifája a tengeri szállítási tarifáihoz alkalmaztatnák és a németországi piac az értékesítés körébe fokozottabb mértékben előre bevonatnák. A lenkóró és lenmag áralakulása a búza árakat ma is legalább kétszeresen meghaladja eredményesség szempontjából. A selyemtenyésztés kiterjesztése is néhány ezer hold föld terület célszerű felhasználását tenné lehetővé és a selyemfonál importot feleslegessé. Mezőgazdasági szakértők véleménye szerint a növénykultúra megváltoztatása azonban legjobb esetben mintegy 200.000 kat. hold területre terjedhetne ki olyként, hogy a termékek piaci elhelyezése nehézségekbe ne ütközzék. *Ily körülmények között a jobb ár mellett értékesíthető és ma is korlátlan mennyiségben elhelyezhető állattenyésztési termékek produkálása volna a nagyobb kiterjedésű és jelentőségű feladat.* A tengerentúlról élő állat kiviteli versennyel nem kell számolnunk, a baromfi és tojás produk-

ció, a baromfitoll és az állati bőr előállítása még mindig beláthatatlan elhelyezési lehetőségekkel bír. *Az állattenyésztésre való áttérés azonban, amint ez a hazai állat-statisztika megvizsgálásából is nyilvánvaló, birtokrendszerünk bizonyos mérvű strukturális megváltoztatását teszi szükségessé.* A hazai állat-állomány 76.88%-a a 100 holdon aluli és 58.2%-a a 20 holdon aluli birtokon van. A baromfi-tenyésztés 74.7%-a pedig éppen a 20 holdon aluli birtokra esik. Ez útmutatóul és irányjelzésül szolgál. De egyébként is a nagybirtoknak áttérése az állattenyésztésre, rendkívül nagy tőkebefektetéseket igényel. E tőkebefektetések az állat-állomány kiegészítésén felül a megfelelő épületek előállításának szükségességében nyilatkoznak. Ezenfelül a nagyüzemek állatgazdaságának rentabilitása is kétséges. Az állattenyésztés sokkal több munkáskezet foglalkoztat, mint a szemtermelés és ehhez képest magángazdaságilag tekintve a produktós költségeket és a forgótőke szükségletet is nagymértékben emeli. Ezek a tények is maguk után vonják azt a posztulátumot, hogy az állattenyésztésnek a kisüzemek keretében kell megvalósulnia. A kisbirtokos állattenyésztése ugyanis idegen munkaerő igénybevételét nem teszi szükségessé, épületekben alig jár befektetéssel, mert a szükséges istállókat maga konstruálja, sárból tapasztja és primitív módon befedi. A német mezőgazdasági szakértők véleménye szerint az ily primitív, de egyébként helyesen megkonstruált építmények az állattenyésztés gazdaságossága szempontjából, ha bizonyos higiénikus feltételek betartatnak, a legmegfelelőbb.

Az itt elmondottak teszik nyilvánvalóvá, hogy a magyar mezőgazdasági válság megoldása az előbb kiemelt ár-tartási és költség-csökkentési módszerek szerves összekapcsolásával érhető el, feltéven, hogy a földbirtok megfelelő mértékben való strukturális megváltoztatása a két módszer együttes alkalmazásával kapcsolatban keresztülvitetik.

Az előadottakból következik, hogy a megoldás olyként valósítandó meg, hogy a szemtermelési terület 1 millió kat. hold áréállal csökkentendő, ami egyedül a búza és rozsvetés területére vonatkozik és mintegy 25%-os csökkentésnek felel meg. Az így megmaradó vetésterület művelése, mechanizálendő, ez cca 4.4 millió kat. hold művelési terület mechanizálását igényelné.

Tekintettel arra a körülményre, hogy a magyarországi mezőgazdaság mechanizálási folyamatát senki sem képzei el olyként, hogy ezzel kapcsolatban a mechanizált nagybirtok állatállománya csökkenjen, hanem csak olyként, hogy a húzó állat-állomány haszonállat-állományra cseréltesék fel, a mechanizálás következtében a munkáslétszám nem szállna le annyira, mint az állattartás nélkül dolgozó kanadai és részben északamerikai ú. n. gabonagyáraknál. A mechanizálás ily módon való keresztülvitele pedig maga után vonja, hogy annak nem szükségszerű következménye a trágyamentes gazdálkodás és viszont a vonó állatoknak haszonállatokra való felcserélése is emeli a mechanizált birtok rentabilitását és kiegyenlíti a trágyamentes gazdálkodás költség-előnyét. A most körülírt mechanizálendő vetésterület dolgozó munkáslétszámának (férfi és nő) csökkenését mintegy 200-250.000 főre tehetjük. Ez embermennyiségnek a levezetése feltétlenül szükségessé válik, ha a mechanizálás következményeképpen egyébként szükségkép jelentkező szociális felfordulást elkerülni óhajtjuk. Tekintettel pedig arra a körülményre, hogy mint ahogy fentebb kifejtettük, a termés-áreal csökkentése, illetve a szemtermelésről más termelési ágra való áttérése legnagyobb részben az állattenyésztésre való áttérés útján lehetséges és tekintettel továbbá arra, hogy az állattenyésztés fokozott emberi munka igénybevételt kíván, tekintve továbbá, hogy az állattenyésztésre való áttérés tőkebefektetése a fentiek szerint a kisüzemeknél igen jelentékeny mértékben és relatíve is lényegesen alacsonyabb, tekintve végül, hogy a kisüzemben való állattenyésztés saját munkaerő alkalmazása következtében messzemenően rentábilisabb, — önmagától adódik a megoldás, hogy a szemtermeléstől elvont területet, mintegy 10 kat. holdas parcellákra felosztva, a munkanélkülivé váló és a mechanizálás által kivetett mezőgazdasági munkástömegek között kell felosztani. *E felosztásnak azonban már a dolog sikeres keresztülvitele érdekében is a kapitalisztikus termelési rendszer alapelveinek figyelembevételével kell megtörténnie.* E szerint a beltelepítés nem ingyen földek ajándékozásával, hanem járadékbirtokok létesítésével kell, hogy történjék. Hogy a települők tőkeszükséglete minél kisebb mértékre redukáltassék és hogy csak gazdasági önállóság szempontjából bevált és érdemes emberek jussanak földhöz, többrend-

béli kautélát kell alkalmazni. Így előnyben kell részesíteni azokat, akik a föld vételárának egyrészét készpénzben kifizetik, és nem adható a föld olyanoknak, akiknek legalább is tehermentes házbirtokuk nincs. Előnyben részesítendőek olyanok, akiknek 10 holdon aluli törpebirtokuk kiegészítésre szorul. E kautélák betartása mellett a telepesek gazdasági érdemessége megfelelően biztosítottnak látszik és tőke-szükséglete egy tehén, két tenyészkoca, öt tyúk és valamelyes gazdasági felszerelés fedezéséhez szükséges tőkével biztosítva van. Tekintve, hogy ez a tőkeszükséglet mintegy 1000 pengőre tehető, a 100.000 telepes családnak 100 millió pengő beruházási tőkeszükséglet merül fel.

A mechanizálás keresztülvitele a redukált szemtermelő (tengeri termelést figyelembe nem véve) területen ugyancsak jelentékeny tőkét igényel. E tőkék előteremtési módjának tekintetében még az alábbiakban részletesebben kívánok foglalkozni, — fedezetét mindenesetre a parcellázás alá vont terület értéke kell, hogy képezze.

A parcellázás alá vonandó terület ellenértékét 40 évi törlesztésre kerülő 5-6%-os évi annuitású járadékkötvényekben gondolom szolgáltatni. A föld átlagos értékét a mai viszonyok figyelembevételével, azonban az áremelkedés szükségességét is némi figyelembe véve, 600 pengő névértékű kötvény szolgáltatásában vélem kiegyenlíthetőnek, amely értékalpból kiindulva azután a konkrét kártalanítás az átengedendő föld minőségéhez képest, legegyszerűbben a kataszteri tiszta jövedelem alapján megfelelő skála szerint határozandó meg. Tekintve, hogy mintegy 1 millió kat. hold parcellázásáról van szó, a kibocsátandó kötvények névértéke mintegy 600 millió pengőt tesz ki és ez a 600 millió pengő az előbb említett 100 millió pengő felszerelési tőkeszükséglettel együtt képezi a termelés átorganizálásának tőkeszükségletét. A 100 millió felszerelési tőke ugyancsak álló tőkeként fogandó fel és hasonló módon kötvény kibocsátással szerzendő be.

Abból a célból, hogy a vetés területét csökkentő földbirtok a termelés mechanizálásának feladatát is meg tudja oldani, nyilvánvaló, hogy a 600 millió pengő névértékű vételár-kötvény mobilizálására van szükség. De erről még alább. A parcellázás alá vonandó földterületek megszerzése és kihatása következő

módszerek igénybevételével viendő keresztül. Elsősorban is a függő adósság konverzió és a konszolidált adósság kamatainak részbeni átvállalása *csak azokra az 500 holdasnál nagyobb birtokosokra terjeszthető ki, akik az utolsó három év átlagos búza és rozs vetési területének 25%-át a telepítés céljaira átengedni hajlandók.* Tekintettel arra a körülményre, hogy ez az akció az eladósodott mezőgazdára nézve egzisztenciális érdeket jelent, jóformán kivétel nélküli felajánlással kell számolnunk az eladósodott földbirtokot illetően és ily módon igen jelentékeny terület felajánlására számíthatunk.

A kincstár által földvagyon váltság címén igénybe vett és jelenleg az előző tulajdonosoknak bérbeadott területek képezhetik az akció másik alapját.

A hitbizományi reformmal kapcsolatban a hitbizományokat a még szükséges területek ily feltételek melletti átengedésére kell kötelezni.

És végül a holtkézi birtokok arra volnának kötelezendők, hogy a még szükséges mennyiségű területeket a járadék birtok annuitási terhénél semmiképpen sem magasabb, sőt némileg és pedig a tőketörlesztésre eső %-kal alacsonyabb örökbér fejében telepéseknek átengedjék.

Ezek a rendszabályok nem ingatnák meg a földbirtok tulajdonának stabilitását és mégis kellő alapul szolgálhatnak a termelési átszervezés keresztülvitelének, feltevén, hogy a 600 millió pengő kötvényállomány mobilizálása keresztülvitetik, illetve megoldható.

Ennek a feladatnak a megoldását a következőképpen gondolom el. A kötvények mobilizálására a belső piac volna igénybe veendő. Ennek a lehetősége szempontjából kétféle megoldás képzelhető el. Az egyik megoldás önkéntes kihelyezés, a másik megoldás pedig kényszer passzírozás. Az önkéntes kihelyezés mindenesetre előnyben részesítendő. Ennek előfeltételét a devalváció következtében elértéktelenedett, különösen hadikölcsön és egyéb kötvények némi valorizációja képezi, mert enélkül a fix kamatozású papírok piaca belföldön helyre nem állítható. A devalorizált államadósságok álladéka belföldi vonatkozásban 982.000 pengő értékkel van az állami költségvetésben kimutatva, amiből 228.000 P háború előtti államadósság, a többi

hadikölcsön. Ha a pengő és korona relációját figyelembe vesszük, akkor a 228.000 pengő tőke értékű régi háború *előtti* államadósság mintegy 2 és félmilliárd pengő eredeti értékű, a hadikölcsön pedig mintegy 6.3 milliárd pengő értékű tartozásnak felel meg. 10%-os kamat valorizáció mellett ez az államkincstárra mintegy 42 és félmillió pengő évi terhet jelentene. Ezt a 42 és félmillió pengő évi terhet a közbizalom helyreállítása céljából ennek a szanálási tranzakció keretében fel kellene és fel lehetne vállalni.

Tekintve, hogy a hazai pénzüzetek betétállománya mintegy 2 milliárd pengő, amelyből a fentiek szerint mintegy 400 millió külföldi betét, amely 400 millió az egy milliárdos agrárkölcsönből visszafizetést nyerne, marad a hazai pénzüzetek betétállománya 1600 millió pengő. Tekintve, hogy az ország forgótőke szükségletét az állandó pénzforgalom értéke reprezentálja és ez lényegesen magasabb árak mellett sem haladta meg az 500 millió pengőt, kétségtelen, hogy mintegy 1100—1200 millió pengő egészséges viszonyok mellett nem takarékbetét, vagy folyószámla, hanem investíciós jellegű befektetésre törekednék. Ehhez képest a 600 millió értékű földkötvény elhelyezése, ha kamatjövödelme adómentesítettnek, ha a kibocsátási árfolyam elég kedvezően állapítatik meg, ha a pupilláris jellegű elhelyezés ezekben a kötvényekben kötelezővé tétetik, az államadósság fent vázolt valorizációja esetére a szabad piacon is elérhető volna, különösen az esetben, ha az annuitás reál-értékben valorizáltatnék, ami tekintettel a parcellázandó földterület állattenyésztés alá vételére, legcélszerűbben húsértékben volna meghatározandó. Ha azonban a piaci plaszirozásnak bármely akadálya volna, akkor a kényszer plaszirozás eszköze volna igénybe veendő. Ennek a módszere adva van nálunk azáltal, hogy a takarékpénztári és banküzlet Németországban érvényes elvlasztása nálunk nem vitetett keresztül és így a takarékbetét gyűjtésjogának feltételeként nálunk is megszabható volna, hogy a betétek mintegy 40%-a pupilláris biztonságú papírokban, így elsősorban földkötvényekben helyezendő el. Az egyéb és pedig árvapénzeknek, biztosító társasági díjtartaléknak és más pupilláris elhelyezés szükségességét involváló elhelyezéseknek e kötvényekben való kötelező befektetése esetére, ez a földkötvény mennyiség abszorbeálható volna.

A földkötvények ellenértéke nem volna a jogosultak részére szabad rendelkezésre kiadható, hanem arról csak a mechanizálás érdekében szükséges investíciók céljaira rendelkezhetnének. Ez megakadályozná az így forgalomba kerülő pénzmennyiség inflatórius hatását. A mechanizálási folyamat megindulása a hazai gépgyárakra nézve rendkívüli konjunktúrát jelentene, de e konjunktúra kihasználása ellen árszabályozó rendelkezésekkel kellene megfelelően küzdeni. A szükséges külföldi nyersanyagok megfizetésére kívánt deviza az 1 milliárdos agrárkölcsönnek még a fentiek szerint igénybe nem vett mintegy 400 millió pengő devizaállományával bőséges fedezetet nyerne, sőt magának e kölcsönnek létrejöttét is megkönnyítené erősen az a lehetőség, ha garantáltatnék, hogy az ily módon rendelkezésre bocsátandó devizák egy része a kölcsönadónál áruk bevásárlására fog fordítatni.

Az agrár-válság illetően való megoldásával elérhető volna, hogy egy katasztrális hold kultúrterület átlagos jövedelmezősége 140-160 pengőre emeltesék fel. Az állatgazdaságnál évi 150 kg, hús és a megfelelő tejhozam alapulvételével. A szemgazzalkodásnál 20-22 pengő búzaár kalkulálása alapján, Ez a földművelés és állattenyésztés együttes jövedelmezőségének mintegy 1400—1600 millió pengőre való felemelését jelentené, ami a jelen állapottal szemben 75-100%-os emelkedést jelentene. De ha tekintetbe vesszük, hogy az élelmezéshez szükséges és a gazda által saját maga által elfogyasztott agrártermékek árai is arányosan drágulnának, a 6—800 millió többlet 50-60 %-ára tehetjük a mezőgazdaság vásárlóképességének tényleges emelkedését. Ez tehát 3—500 millió pengőt tesz ki évente. Ez az emelkedés a hazai ipar piacának legalább is ily kiterjesztésére vezet és így az ipar termelési többletét 250-400 millióra lehet tenni. A nemzeti jövedelem gyarapodását tehát ennek az akciónak alapján 850-1250 millió pengőre lehet becsülni. Ez adóbevételi többletben 170-240 millió pengőt tesz ki évente. Ez a 170-240 millió pengő egyrészt bőséges fedezetül szolgál az ideiglenesen átvállalt agrár kamatok fedezésének, a foganatba veendő mértékletes valorizációnak és ezenfelül alapul szolgál az ú. n. költségvetésen kívüli mintegy 450 milliót kitevő Bethlen-féle államadósság néhány esztendő alatt való letörlesztésére.

Ennek a gyökeres szanalási tervnek a megvalósítása tehát nem újabb államadósság kontrachálásából indul ki, hanem a függő földteher konszolidálásából. A mezőgazdasági termelés átszervezéséből és ezzel rentábilissá tételéből, tehát a függő földadósság konszolidálásával a függő magán-bankadósságok külföldre való visszafizetéséből és az állami adósságtehernek ez után az állami többjövedelmekből lehetőségessé való fedezéséből.

Az a kérdés, hogy vajjon egy ily nagystilusú, mert hiszen a dollár aranyparitásos átszámítása mellett is mintegy 175 millió dollár névértékű járadékkötvény kölcsön szükségletet involváló tranzakció belátható időn belül keresztülvihető-e.

Szilárd meggyőződése, hogy ennek a produktív tranzakciónak a keresztülvitele sokkal inkább lehetséges, mint akár 3-400 millió pengő értékű újabb állami kölcsön kontrachálása, amelynek produktív felhasználása mivel sincs biztosítva.

Természetesen egészen másként áll a helyzet akkor, ha egy ilyen agrárkölcsön plasszírozása abszolút lehetetlenségként mutatkoznék. Ebben az esetben sokkal súlyosabb rendszabályokra volna szükség és az átalakítás korántsem mehetne zökkenő nélkül. Ez esetben a nagybirtok mechanizálása, illetve a szemtermelés mechanizálása nem történhetné meg parallel a termelés átorganizálásával. Egy millió kat. hold ez esetben is parcellázandó volna, a kötvények azonban az azok finanszírozásához szükséges tőkék előteremtéséig zárolva volnának tartandók. *A földadósság járadékkötvény szerű adóssággá való kényszer konverziója mulhatatlan szükségként jelentkeznek, aminek ellentételeképen természetesen a külföldi bankadósságokra vonatkozó tőke- és kamatmoratórium egyenes és közvetlen következményként jelentkeznek.*

Minthogy a kényszerhelyzetben való megoldás legelsősorban a külföldi hitelezők érdekeit érintené, és majdnem szükségképpen vezetne azokkal engedmények mellett való megegyezésre, egészen kétségtelen, hogy e megoldásnak lehetősége az új kölcsöntárgyalások kezdeményezésénél, mint lehetőség megjelölendő, de tényleg csak abban az esetben alkalmazható, ha más expediens nem mutatkozik. Tekintve pedig, hogy a mintegy 2900 millió pengőt kitevő külföldi adósság tőke és kamatszolgáltatása kerülne ilyként veszélybe és tekintve, hogy az egymilliárd névértékű új agráradósságból mintegy 400 millió pengő

a függő adósság visszafizetésére volna fordítandó, tulajdonképpen csupán mintegy 600 millió pengő névértékű, effektíve 450 millió pengő összegű új külföldi hitel volna ahhoz szükséges, hogy a hitelező országok 2900 millió pengő névértékű tőkéjüket és kamatszolgáltatásukat megmentsék. Miután pedig ez az összeg a meglévő külföldi adósságnak csupán mintegy 20%-át teszi ki és e 20% újra befektetése a 100% megmentéséhez vezet, mert hiszen ily átorganizáció nélkül *Magyarország mihamarabb kénytelen lesz összes külföldi fizetéseit beszüntetni*, és Európa lesz kénytelen az itt összedülő termelési és gazdasági rendszer reorganizációját kezébe venni, kétségtelennek tartom, hogy a helyzet szakszerű feltárása esetén ez a produktív agrár-kölcson konverzió keresztülvihető.

Nézetem szerint az itt előadottak képezik a jelenlegi gazdasági katasztrófából az egyetlen kivezető utat és ha azok rövidesen foganatba nem vétetnek és pragmatikusan minél gyorsabban a lehetőséghez képest 2-3 esztendő folyamata alatt keresztül nem vitetnek, a teljes összeomlás fog bekövetkezni. A teljes összeomlás, amely elsősorban a 800 millió pengő földadósság törlésében, akár moratórium formájában is fog kifejezésre jutni, ez pedig az egész magyar hitelszervezetet alapjaiban fogja megrázni, — de kifejezésre fog jutni a földbirtokos és földművelő osztály életnívójának további szörnyű leromlásában, éhségekben, zavargásokban, vagy forradalomban.

A választás tehát a két út között áll nyitva. Az egy millió kat. hold föld parcellázása és járadékirtokként való megszerzése ma nem radikális, hanem az adott viszonyok között a lehető legkonzervatívabb politika. Az orosz bolsevizmus fennállása mellett egy forradalmi kormányzat nem ily mértékű és jellegű földszerkezeti átalakítást dekretálna, hanem nyilván az egész meglévő nagybirtokot, holtkézi és hitbizományi vagyont minden ellenérték nélkül kisajátíthatná és szétosztaná, mert más módszer nem is állana rendelkezésére a nyomor hajszolta milliók követelésének kielégítésére és izgalmanak levezetésére. Hoév ez a forradalom mit jelentene az ország kultúrája, jövője, és a történeti osztályok részére, azt nem kell mondanom. De hogy e forradalom eredménye sem jelentene egyebet, mint a paraszt osztály pusztá továbbtengődését, azzal mindenkinek tisztában kell lenni, aki tudja, hogy a szemtermelés korlátozása

az egy millió holdnál nagyobb mértékben nem lehetséges és hogy a kisüzem az orosz és kanadai gabonagyárakkal a versenyt akkor sem képes felvenni, hogy ha egyedül sajátjában gazdálkodik. A forradalmi megoldás tehát évek hosszú sorára csupán az élet puszta tengetését tenné lehetővé és a nemzet egyetemének életexisztenciáját mégis rombadöntené.

A sötét jövődő elkerülésére elérkeztünk a cselekvés lehetőségének végső perceihez. Ha sokáig fog az elhatározás késni, — nem lesz mentség.